

УДК 94(477.83/.86)“1917/1918”

*Іван ПАТЕР***УКРАЇНЦІ ТА ПОЛЯКИ У ГАЛИЧИНІ
(БЕРЕЗЕНЬ 1917 – ЛЮТИЙ 1918)**

Висвітлено українсько-польські відносини у Галичині в період від утворення Української Центральної Ради до Берестейського мирного договору. Проаналізовано політику австро-угорського й німецького урядів щодо розв'язання українського і польського питань, вплив революційних подій у Наддніпрянщині на змагання галицьких українців за державну незалежність.

Ключові слова: українці, поляки, Галичина, Наддніпрянщина, Берестейський мир.

З вибухом Першої світової війни українсько-польські відносини загострилися через звинувачення поляками українців у “зраді” австро-угорських державних інтересів, що призвело до їхніх переслідувань, вбивств, арештів. Особливо жорстке українсько-польське протистояння стало відчутним через проголошення австро-угорським цісарем Францом Йосифом I і німецьким кайзером Вільгельмом II листопадових актів 1916 р. про відновлення Польської держави й відокремлення Галичини.

З початком 1917 р., по суті, не відбулося ніяких змін у національно-політичних змаганнях українців, які залишилися на усталених позиціях, пропагованих перед тим Загальною українською радою. В Українській парламентній репрезентації змінилися хіба що особи, але в жодному разі не методи діяльності. Як перед тим українські політики вірили словам К. Штюргка, так тепер запевненням кожного нового прем'єр-міністра, тішилися добрим ухвалам цісаря. Хоч українські послы й заявляли, що їхньою тактикою стануть гостріші виступи проти австрійського уряду, проте, як і раніше, головним мотивом їхніх політичних ходів була думка уникати з ним конфліктів. Вони зазначали, що хоча Австрійська держава занадто слабка, щоб виграти війну, та все ще дуже сильна, щоб за допомогою поляків знищити українців. Ця мотивація опановувала український політичний провід аж до останньої хвилі існування Австрії.

Наприкінці січня 1917 р. член парламенту Є. Олесницький передав через ерцгерцога Вільгельма Габсбурга (Василя Вишиваного) цісарю Карлові I декілька документів про невідкладні проблеми українського населення монархії¹. Після цього у Бадені відбулася перша зустріч з цісарем українських політиків К. Левицького й Ю. Романчука, які висловили йому свої побажання щодо створення окремого

¹ *Терещенко Ю.* Український патріот з династії Габсбургів / Ю. Терещенко, Т. Осташко. – Київ, 1999. – С. 8.

коронного краю в Східній Галичині². Монарх прийняв достатньо приязно лідерів українського політикуму, але пообіцяв розв'язати питання утворення коронного краю аж по закінченню війни. Тож ні перша, ні наступні аудієнції Української парламентарної організації з імператором Карлом I і прем'єр-міністром Клям-Мартінцом не дали бажаних результатів у вирішенні української справи. Незмінність політики Австрійської імперії підтвердив на зустрічі з керівниками УПР 17 лютого 1917 р. новий міністр закордонних справ О. Чернін, який відмовився заявити про відокремлення української частини Галичини³.

Водночас парламентарна комісія Польського Кола продовжувала працювати над проектом “галицької конституції”. Польські політики робили різні заходи, щоб ця конституція не затверджувалася парламентом, а лише цісарем, тобто, як писав К. Левицький: “перевести імперіалістичним шляхом”. Для досягнення своєї мети поляки прагнули отримати підтримку з боку австрійських німців, які були зацікавлені позбутися представників Галичини у віденському парламенті. Задля цього в Австрійському політичному товаристві у присутності віденської інтелігенції, промисловців, чисельної вищої німецької та польської бюрократії 15 лютого 1917 р. з рефератом про відокремлення Галичини виступив професор Львівського університету д-р Гальбан. Він із шовіністичних позицій представив Галичину як цілком етнографічний польський край, здавна заселений поляками, значно перебільшив роль польського елемента у розвитку цього терену, повністю нехтуючи українським.

Присутній на цій лекції М. Василько у своєму виступі рішуче відкинув усі вислови доповідача. Він категорично заявив, що “поляки можуть вільно робити будь-які експерименти з Краківським князівством, але Галичина і Володомірія – це етнографічні та історичні українські краї, і тут український народ не дасть себе накрити “польським капелюхом”⁴.

У своїх виступах окремі віденські послі наголошували, що передумовою відокремлення Галичини має стати повне з'ясування польсько-українських суперечностей, а роботу сейму треба проводити регулярно і не обтяжувати його українським питанням. Німецькі послі, приховуючи свої справжні наміри, зазначали, що виступ німців проти участі поляків в австрійському парламенті пов'язаний з їхньою неправильною позицією щодо невігідної для Австрії триалістичної монархії, вважали розширення автономії Галичини польською вигадкою, а проект Гальбана нездійсненним. Тому в польській справі треба діяти згідно з Берліном⁵. Так відбули українці одну з кампаній проти поляків на австрійській політичній арені.

Український політикум відразу відреагував на цей захід поляків. На засіданні 17 лютого 1917 р. парламентарна комісія УПР прийняла ухвали, в яких вимагала скликати Державну Раду, висловила занепокоєння прийняттям обидвома німецькими партіями у свою спільну програму питання про відокремлення Галичини, домагалася національної або національно-територіальної автономії з власною адміністрацією, судочинством і шкільництвом.

² *Левицький К.* Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918 / К. Левицький. – Львів, 1929–1930. – С. 519–521.

³ Там само. – С. 522.

⁴ Там само – С. 523.

⁵ Там само. – С. 524.

Революційні події на початку 1917 р. в Росії та вступ Сполучених Штатів Америки у війну (квітень 1917 р.) на боці Антанти значно змінили міжнародне становище. Творення української державності у Наддніпрянщині висунуло українське питання на одне з перших місць у Східній Європі, давало українському політикуму в Австрії новий стимул і підтримку в змаганні за державну самостійність та соборність українського народу. Тепер українці Галичини й Буковини у своїй політиці не мусили за будь-яку ціну, як до лютневої революції, триматися Центральної держав, а отримували свободу дій у міжнародній сфері. Так, на світовій арені з'явився чинник із великим впливом на українську та польську справи й українсько-польські відносини.

Зростання політичної ваги українства в Наддніпрянщині викликало в урядових колах Австро-Угорщини неабияке занепокоєння щодо її галицької гілки, яка відчула “потяг до своїх одноплемінників у Росії” і стала загрозою східним володінням монархії. Вже через декілька днів після проголошення Центральної Ради, а саме 20 березня, австрійське воєнне відомство припинило вербункову акцію до Українського легіону на Волині та заборонило польську й українську пропаганду на окупованих північно-західних українських землях. Велику стурбованість викликав в австрійських урядовців факт братання Січових Стрільців з солдатами українцями російської армії на ділянці фронту під Бережанами⁶. Призначений 3 березня 1917 р. новий намісник Галичини граф К. Гуйн під час зустрічі з українськими політиками у Львові традиційно заявив про рівноправне ставлення влади до національних громад⁷.

Піднесення національного руху в Наддніпрянщині змусило австрійський уряд вжити заходів, щоб зберегти лояльність українців. Вже 2 квітня 1917 р. прем'єр-міністр Клям-Мартінц доручив міністерствам закордонних справ, культури і освіти, юстиції, залізниць, оборони краю і громадських робіт з'ясувати питання щодо виконання вимог Української парламентарної репрезентації від 17 лютого 1917 р., зокрема щодо національно-територіальної автономії з власною адміністрацією, судочинством і шкільництвом. Оскільки ці питання стосувалися широкого кола політичних, адміністративних і господарських питань, розв'язання яких вимагало тривалого часу, то уряд вирішив виконати те, що потребувало найменших зусиль. Так, 16 квітня 1917 р. ліквідовано найбільший табір для інтернованих українців Талергоф⁸.

Весна 1917 р. стала тим періодом, коли доля українців Галичини вирішувалася у різних міжнародних консультаціях. Східногалицькі та польські землі у той час залежно від міжнародної ситуації ставали своєрідною розмінною монетою Центральної держав за сепаратний мир з Росією. Австрійським та німецьким урядовцям були відомі сподівання окремих галичан на створення української держави у складі федеративної демократичної Росії⁹. 14 квітня 1917 р. Карл I вже готовий був відмовитися від українських і польських територій за сепаратний мир з Росією. З такою пропозицією він звернувся до Німеччини. Однак отримав негативну відповідь. Німці в кінці травня 1917 р., передбачаючи, що Східна Галичина тепер може потрапити у сферу впливу Центральної Ради, теж запропонували росіянам її

⁶ Ріпецький С. Українське січове стрілецтво / С. Ріпецький. – Львів, 1995. – С. 177–180.

⁷ Левецький К. Історія визвольних змагань... – С. 529, 534.

⁸ Там само – С. 545.

⁹ Українське слово (Львів). – 1917. – 11 квітня.

територію за умов сепаратного миру¹⁰. Такий східногалицький контекст політики Відня й Берліна посилював політичну вагу українського руху загалом.

Міжнародні політичні торги щодо західноукраїнських земель змусили провідників УПР до більш активних дій у з'ясуванні майбутньої долі Східної Галичини. На зустрічі з цісарем 21 травня і з прем'єр-міністром Клям-Мартінцем 23 травня 1917 р. українська делегація (Ю. Романчук, К. Левицький, Є. Петрушевич, Л. Бачинський та Є. Левицький) отримала усні гарантії щодо забезпечення національних прав галичан і недоторканність східногалицьких і буковинських земель.

На такі заяви Є. Левицький відповів: “Ми чули частинне успокоєння, що не підемо під Росію, але ми не чули, чи не підемо під Польщу та мусимо домагатися, щоби всякі галицькі справи не полагоджувалися односторонньо тільки з поляками, а рівнобіжно також з нами”. Тому Карл I, прагнучи уникнути конфронтації з впливовими парламентськими групами, в тому числі з УПР, проводив підготовку до реформування монархії на засадах національного федералізму, плануючи її розпочати з відновленням роботи парламенту в кінці травня 1917 р. Так, питання стосовно відступлення Східної Галичини втратило значною мірою свою актуальність, щоби більше, досягнути миру на той час стало практично нереально.

Здавалося, в такий момент, коли Центральні держави почали “торгувати” Східною Галичиною, галицько-буковинському політикуму в Австрії треба було налагоджувати тісніші зв'язки з Центральною Радою, сильніше наголошувати на з'єднанні Галичини та Буковини. Проте деякі галицькі політики, зокрема В. Панейко, виявляли австрійський лоялізм, спиралися на ідеї австрійської держави, вважаючи її в тодішній ситуації вихідним пунктом у своїх національно-політичних домаганнях.

У листі до К. Левицького від 1 травня 1917 р. В. Панейко писав: “Ходить о те, щоби порозумітися зі Стокгольму з Грушевським, Чикаленком та ін. в спільних справах, зокрема в справі положення Східної Галичини по війні”. Далі він зазначав, що на заяву Мілюкова щодо майбутньої злуки всіх українських земель у складі федеративної Росії “Нова Рада” відповіла, що без згоди галичан російські українці не погодяться. Тому, вважає В. Панейко, з галицького боку таку думку серед наддніпрянців потрібно якомога більше зміцнювати. Адже вони повинні сильно вплинути на хід мирних переговорів, на яких, без сумніву, йтиметься про майбутній устрій внутрішніх відносин в Австрії, щоби Росія й Антанта домагалися поділу Галичини й автономії для України. Такі домагання, на його думку, були б вигідними для тих австрійських політичних та урядових кіл, які вже самі вважають поділ краю потребою, але зустрінуть сильний опір поляків. В. Панейко зовсім не сумнівався, що в тодішніх умовах поділ Галичини відбудеться, тільки якщо він стане одним із предметів міжнародної політики, але на той час “таким предметом була ціла Галичина, і поляки, а не ми”. Крім цього питання, відзначав В. Панейко, можна з представником Наддніпрянської України обговорити ще інші. Але одночасно підкреслював, що “все має бути в рамках і по лінії австрійського державного лоялізму”¹¹.

Проавстрійську позицію підтверджувало й нове українське політичне керівництво під проводом Є. Петрушевича. Воно хоч і заявляло, що не залишить боротьбу,

¹⁰ Кураєв О. Українська проблема у політиці Берліна та Відня у Першій світовій війні (1914–1918) / О. Кураєв. – Київ, 2006. – С. 196, 201.

¹¹ Левицький К. Історія визвольних змагань... – С. 552–553.

доки українці на всій своїй етнографічній території не досягнуть своїх прав, і було переконане у неспроможності Австрії виграти війну, однак вважало, що вона може сильно нашкодити українській справі. Тому український політикун зважився на самостійницький, але досить обережний курс. 30 травня 1917 р. Є. Петрушевич від імені УПР зробив у парламенті заяву, що землі колишнього Галицько-Волинського королівства (йшлося також про Холмщину, Волинь і Підляшшя) є українськими землями, тому ніяким чином не можуть увійти до складу Польської держави проти волі українського народу, а кожна спроба в тому напрямку стане актом насильства і порушенням принципу самовизначення народів¹².

Незважаючи на те, що українські політики все ще дотримувалися проавстрійського курсу й бажали залишитися під пануванням австрійського цесаря, тепер вони почали наполегливіше домагатися правової державної перебудови і рівноправності для всіх народів монархії, різко виступали проти введення нової “цивільної” адміністрації в краю, вимагали призначення для Східної Галичини намісника українця, заміни теперішніх польських чиновників українськими, заснування українського університету.

Значимо, що державотворчі процеси у Наддніпрянщині заохочували прагнення галицьких українців до державної самостійності. Так, 7 червня 1917 р. відбулися збори віденських українців з порядком денним “Українці і парламент”. Збори вимагали від українських послів Галичини й Буковини домагатися від парламенту утворення федерації самостійних національних держав Австрії й порозумітися з іншими слов’янськими народами, крім поляків, які вже отримали самостійну державу. Тому українські послы неодноразово на зустрічах з цесарем Карлом I обговорювали питання про перебудову Австрії на федеративних засадах, впровадження нової федеральної конституції. Цю ідею підтримали представники словенців і хорватів, але проти виступив Т. Масарик¹³.

На засіданні парламенту 26 червня 1917 р. К. Левицький наголосив, що народи монархії по-справжньому можна захистити та забезпечити їм здійснення своїх життєвих інтересів тільки в “союзі австрійських націй”. “Отсю високу ціль, – підкреслював він, – можна лиш тоді осягнути, коли всі народи держави дістануть можливість самоуправи на своїй землі. Не може вже бути: пануючих і поневолених народів! Усі досі поневолені народи мусять дістати національно-територіальну автономію!”¹⁴.

Перші місяці 1917 р. характеризувалися в польській політиці певним хаосом. Це насамперед стосувалося ліквідації Начального Комітету Народового (НКН), чого вимагали соціал-демократи, п’ястівці та ендеки, так звана коаліція. Вони вважали, що після Лютневої революції змінилася позиція Росії та її союзників щодо питання незалежності Польщі. Це засвідчила декларація Тимчасового уряду від 30 березня 1917 р., в якій оголошено було згоду на створення самостійної Польської держави на теренах, де поляки становили більшість населення¹⁵. Тому діячі цих партій зазначали, що НКН перестав відігравати будь-яку роль в політичному житті Галичини. Тільки консерватори й демократи, вірні майже до кінця війни австро-польській

¹² *Нагаєвський І.* Історія Української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. – Київ, 1993. – С. 62.

¹³ *Цегельський К.* Від легенд до правди / К. Цегельський. – Філадельфія, 1960. – С. 25.

¹⁴ *Левицький К.* Історія визвольних змагань... – С. 581.

¹⁵ *Кураєв О.* Українська проблема у політиці Берліна... – С. 190.

орієнтації, найдовше обороняли право існування НКН. Бажання ліквідувати Комітет було виявом кризи, яку переживала ця організація після акту 5 листопада 1916 р. Проголошення маніфесту двох монархів і утворення Тимчасової Державної Ради* означало неспроможність реалізації австро-польської концепції¹⁶.

У травні 1917 р. п'ястівці відзначали, що політика НКН і Польського Кола не враховувала тенденцій часу і розвитку польської справи, тому в ході війни зазнала краху. Вони вимагали перегляду програми Польського Кола. З відповідними пропозиціями виступили п'ястівські послы на засіданні Польського Кола 16 травня 1917 р., на якому було прийняте рішення, погоджене з ендеками, про об'єднану незалежну Польщу з доступом до моря¹⁷.

Таке рішення одногослоно підтримало на засіданні Галицького Сейму 28 травня 1917 р. Коло сеймове. Навіть консерватори не відважилися голосувати проти нього. Ухвала Галицького сеймового Кола вселяла сподівання, що реалізація програми об'єднаної та незалежної Польщі проходить під орудою австрійського цісаря.

Таке звернення по допомогу до Габсбурзької монархії було передусім тактичним кроком, тому що Австро-Угорщина ніколи не погодилася б на реалізацію постулату утворення Польської держави з виходом до моря, яка обіймала б усі польські, серед них і галицькі, а відтак захоплені й пруські землі.

Керівник галицьких соціалістів І. Дашинський пробував надати травневим ухвалям австро-польську інтерпретацію. На засіданні сеймового Кола він різко виступив проти німців, але одночасно зазначив, що “вільна Польща стане опорою для австрійського трону”. 15 червня 1917 р. І. Дашинський, виступаючи в австрійському парламенті, ще раз наголосив, що Галичина невід'ємна частина Польщі, а постулат про вихід до моря прокоментував як бажання здійснити його “через відгалуження Вісли” до Гданського порту¹⁸. Виступ І. Дашинського свідчив про прагнення польських соціал-демократів притягнути процес утворення Польської держави до австро-польської розв'язки.

Галицькі ендеки, що займали до тих пір вичікувальну позицію, після Лютневої революції висунули кличі “незалежності та об'єднання польських земель”. Виступивши проти будь-яких дискусій щодо відокремлення Галичини, вони зажадали від Відня згоди на об'єднання краю з іншими польськими землями в незалежну державу. Ці вимоги викладено у листі керівника галицьких ендеків С. Гломбінського, скерованого 5 квітня 1917 р. до проводу Польського Кола у віденському парламенті¹⁹.

Зауважимо, що з розвитком революційних подій у Росії польські політичні провідники коаліції остаточно перенесли головний напрям своєї діяльності на Захід. Головним провідником польської справи в країнах Заходу був Р. Дмовський. Влітку 1917 р. він опублікував меморандум “Проблеми Середньої і Східної Європи”, розіславши його всім західним антантським урядам. У ньому він подав польську

* Rada Narodowa утворена 15 листопада 1916 р. польськими політичними партіями і угрупованнями, які стояли на позиціях актів 5 листопада 1916 р. Особливої активності не виявляла й перестала діяти в половині 1917 р.

¹⁶ *Holzer J.* Polska w pierwszej wojnie światowej / J. Holzer, J. Molenda. – Warszawa, 1966. – S. 216.

¹⁷ *Scyda M.* Polska na przełomc dziejów. Fakty i dokumenty / M. Scyda. – Poznań, 1927. – T. 1. – S. 519.

¹⁸ *Daszyński J.* Pamiętniki / J. Daszyński. – Kraków, 1926. – T. 2. – S. 267–268.

¹⁹ *Holzer J.* Polska w pierwszej wojnie światowej. – S. 246.

справу не як окрему проблему, а так пов'язав її з тогочасним становищем Середньої та Східної Європи і з майбутньою перебудовою, щоб у нових міждержавних відносинах чітко були окреслені інтереси Франції та Великої Британії. Р. Дмовський висунув концепцію відбудови сильної Польщі. Від Німеччини вона мала отримати поморську провінцію, тобто розділити її на Східну та Західну Пруссію і так отримати доступ до моря, а також Шльонськ, позбавивши німців вугілля і заліза. Від Австрії забирали всю Галичину й австрійський Шльонськ, що зі створенням Чехословацької держави звело б нанівець німецькі впливи у слов'янських краях. На Сході до Польщі мали відійти всі литовські землі, а українські та білоруські розділити з Росією. На думку Р. Дмовського, тут поляки отримували Ковенську, Гродненську і частину Мінської губернії, а також половину Волині та всю Галичину²⁰.

Р. Дмовський очорнював український, білоруський і литовський народи як нічого не варті етнографічні племена без національного почуття й освіти, а що найважливіше – без історії. Особливо з презирством він ставився до українців, яких залюбки називав “малорусинами”. Про Східну Галичину Р. Дмовський говорив, що там “насправді є племінне населення русинів, серед якого тільки в останніх десятих роках розпочався національний рух...”, а “взаємини між поляками і русинами є замішані інтервенцією Відня і в останніх часах також і Берліну. Проте, коли тієї інтервенції не буде, то легко можна буде знайти слушний компроміс”²¹.

Для ведення польської політико-державної справи 17 серпня 1917 р. у Лозанні утворено Польський Комітет Народовий (ПКН) на чолі з Р. Дмовським. Перед ПКН стояли завдання: по-перше, керівництво польською політикою; по-друге, управління польською армією у Франції і, по-третє, опіка над поляками у країнах Антанти. Для цього від імені Комітету діяли його члени: М. Замойський – у Парижі, В. Собанський – у Лондоні, М. Сейда і Я. Розвадовський – у Швейцарії, К. Скірмунт – у Римі та І. Падеревський – у США. Крім того, декретом президента Франції Р. Пуанкаре від 4 червня 1917 р. при французькій армії було утворено польську армію, кількість якої у жовтні 1917 р. становила 800 чоловік з подальшою розбудовою²².

ПКН на чолі з Дмовським визнали Франція 20 вересня, Британія – 15 жовтня, Італія – 30 жовтня, США – 1 грудня 1917 р. Це було офіційне визнання від головних держав Антанти й Америки політичного представництва польської нації, тобто свого роду її державного уряду.

Проти будь-яких спроб організації польського війська й утворення самовизнаних урядів поза межами польських земель рішуче виступив галицький НКН. На засіданні 31 серпня 1917 р. прийнято рішення про відновлення діяльності Комітету з одночасним засудженням дій Р. Дмовського. Проте його ухвалу засудили міжпартійний союз і соціал-демократи, в НКН знову залишилися тільки галицькі консерватори й демократи.

Утворений на початку вересня 1917 р., хоч і короткотривалий, союз ендеків, п'ястівців і соціал-демократів підтвердив свою підтримку травневим рішенням сеймового Кола щодо утворення незалежної та об'єднаної Польщі.

²⁰ Стахів М. Західна Україна та політика Польщі, Росії і Заходу (1772–1918) / М. Стахів. – Скрантон, 1958. – Т. 2. – С. 132.

²¹ Там само. – С. 138.

²² Holzer J. Polska w pierwszej wojnie światowej. – S. 254–255.

Весняно-літня військова кампанія 1917 р. продемонструвала, що східний театр воєнних дій набув вирішального значення для подальшого перебігу війни. Інтерес головних учасників війни зосередився на Україні. Якщо Антанта, насамперед Франція, використовувала головно дипломатичні заходи, то Німеччина розраховувала на міжнародно-правові та воєнні дії для здобуття впливу на Київ. Ідея наступу на Південному Сході приваблювала й Австро-Угорщину, яка вбачала у розгромі російського війська на Україні переможний для себе вихід із війни.

Проте боязнь подібної, як на Сході, революції в Австрії на випадок дальшого продовження війни змусила австрійський уряд влітку 1917 р. запропонувати німцям свій план виходу з війни. Він полягав у тому, що за ціну віддання Бельгії законній владі, а Ельзаца і Лотарінгії Франції, Німеччина погодилася б на мир із Францією та Британією. Зате Австрія готова була віддати цілу Галичину новій Польській державі, яка в такому збільшеному розмірі увійшла би до складу Німеччини як одне з її королівств (Баварія, Саксонія і т. д.). Будучи ще впевненим, що Німеччина не програє війни, Берлін на таку політичну кампанію не погодився.

Австрійський уряд також був надзвичайно стурбований перспективою надання наддніпрянцям політичного самоврядування, якого він не міг запропонувати українцям монархії, не піддаючи загрозі цілісності держави²³. Значні зміни на Сході, все відчутніший політичний потяг галичан до наддніпрянців призвели до того, що австрійський уряд тепер в більшій мірі, ніж будь-коли, розглядав український рух у взаємозв'язку з польським питанням. Він залишав за собою право тримати під контролем польську й українську проблему, щоб у відповідний момент обрати найбільш прийнятну для інтересів монархії²⁴.

У той час збільшилася увага до українського питання, навколо якого зростало напруження. У відозві Народного комітету націонал-демократичної партії “До українського народу Галицької землі” підкреслювалося, що Австрійська держава досі не виконала ніяких національно-політичних, культурних і господарських вимог українців. У зверненні наголошувалося, що коли у золотoverхому Києві твориться український державний організм, українці Галичини повинні з усією наполегливістю добиватися утворення з усіх українських земель Габсбурзької монархії окремої автономної української провінції, в якій можна будувати основи власної державності²⁵.

Австрійський уряд вимушений був реагувати на найбільочіші питання галицьких українців. Аби хоч трохи зняти цю напругу, Карл I наприкінці серпня 1917 р. наказав офіційно іменувати “рутенів” українцями²⁶, а 31 серпня призначив першого українця І. Горбачевського міністром охорони здоров'я²⁷.

Збільшення міжнародної уваги до подій у Наддніпрянщині дало змогу Центральній Раді формувати свою власну зовнішньо-політичну позицію, зокрема налагоджувати конструктивні відносини з Великою Британією і Францією. Все це

²³ *Hornykiewicz T.* Ereignisse in der Ukraine 1914–1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe / T. Hornykiewicz. – Philadelphia; Horn, 1966–1969. – Band 1. – S. 228.

²⁴ *Ibidem.* – S. 229.

²⁵ *Левицький К.* Історія визвольних змагань... – С. 597–600.

²⁶ *Bihl W.* Einige Aspekte der österreichisch-ungarischen Ruthenen politik 1914–1918 / W. Bihl // Jahrbücher für Geschichte Osteuropas N. F. Heft 14. – Wiesbaden, 1966. – S. 541.

²⁷ *Левицький К.* Історія визвольних змагань... – С. 592.

змусило Центральні держави посилити акцент своєї політики на польську проблему. 12 вересня 1917 р. Вільгельм II і Карл I видали патент про владу у Королівстві Польському, яким було оголошено створення Польської держави на чолі з тимчасовим урядом – Регентською Радою. До її складу входили арцибіскуп А. Каковський, князь З. Любомирський і Й. Островський. Цей орган разом з Державною Радою повинен був виконувати законодавчу владу²⁸. Тепер окупаційна австро-німецька адміністрація формально не мала права втручатися у громадсько-політичне життя зайнятих земель, але головним завданням її стало забезпечення лояльності польських легіонів перед вирішальними боями на Східному фронті. Ця система польсько-державної влади проіснувала аж до самої капітуляції Німеччини 11 листопада 1918 р.

Утворення 12 вересня 1917 р. рескриптом німецького й австрійського монархів Регентської Ради у Польському Королівстві викликало велике занепокоєння серед українських політичних діячів. Т. Окуневський на засіданні Палати Послів 17 жовтня 1917 р. заявив: “Які же щасливі є поляки під політичним оглядом! По вибуху війни Росія жертвувала їм автономію; Центральні держави незалежне королівство; Вільсон про них говорив, те саме Папа, але про український народ ніхто не говорив – українському народові тільки грозять”.

Українці до останку сподівалися, що отримають автономний край і не будуть віддані під панування поляків. Однак тепер знову йшлося тільки про австро-польську розв’язку, про ягеллонську ідею, яка би принесла українцям тільки поневолення.

Польський посол С. Гломбінський стверджував, що Галичина завжди була історичною одиницею, а Східна Галичина – всього-на-всього географічним поняттям, тому українські терени могли б належати до майбутньої Польської держави. Очевидним було те, що українці в Галичині завжди зазнавали від поляків неприязного ставлення до своїх вимог, тому входження краю до складу Польської держави закономірно викликало б тільки нову боротьбу обидвох народів. “Нехай собі поляки роблять з Краковом, що їм подобається, – зазначав Т. Окуневський, – нехай получаться з Варшавою або ні, для українців одинокє є питання, що станеться зі Східною Галичиною. Українці презентують урядові вексель, підписаний кров’ю і питають, куди їх веде. На те уряд відповідає, що границя Польщі все отворена на схід”²⁹.

Протягом 1917 р. Відень і Берлін мали різні позиції щодо польських земель, але сходилися на тому, щоб східні кордони Польської держави простягалися якнайдалі на українські терени. Австро-німецькі плани щодо східних кордонів Польщі викликали рішучі заперечення в українців по обидві сторони лінії фронту. На початку жовтня 1917 р. український політичний провід Галичини надіслав австрійському урядові різкі протести проти плану приєднання до майбутньої Польської держави українських земель Волині, Холмщини та Підляшшя.

Тоді ж, на переговорах з прем’єр-міністром Е. Зайдлером, УПР висунула низку вимог щодо державної адміністрації, господарської відбудови краю, в справі заснування українського університету і, найголовніше питання – про неможливість прилучення Східної Галичини до Польської держави. Наради 4 і 5 жовтня 1917 р. не довели до порозуміння між представниками українського політикуму й

²⁸ *Holzer J.* Polska w pierwszej wojnie światowej. – S. 258–259.

²⁹ *Левцицький К.* Історія визвольних змагань... – С. 605–607.

Е. Зайдлером, бо, як зазначав К. Левицький, “правительство пішло давним шляхом, купуючи собі польські голоси, хоч би і за ціну наших життєвих інтересів”.

18 жовтня 1917 р. виявилось справжнє ставлення Наддунайської імперії до українських вимог, коли прем'єр-міністр Е. Зайдлер заявив про відмову поділу Галичини та утворення українського університету³⁰. Щоб якимось чином пом'якшити ситуацію, прем'єр-міністр як компенсацію запропонував прийняти декількох українців на високі державні посади у Відні та Львові. Ця пропозиція до певної міри розколола українській політичний провід та його залежність від центральної влади, що створювало сприятливий ґрунт для подальших дій німців³¹.

Це найбільше виявилось у питанні польсько-українського адміністративного розмежування, що сильно турбувало галичан, які у цій точці знаходили розуміння в Німеччині. Так, 7 жовтня 1917 р. німецький консул у Львові Гайнце підтримав протест, складений М. Лозинським, проти прилучення будь-яких українських територій до Польщі.

Напередодні можливого відновлення бойових дій на Сході проблема польсько-українського протистояння стала особливо гострою. Це й намагався використати у своїх цілях німецький генштаб, який пропонував урядові сприяти посиленню польсько-українських протиріч. Зокрема, висловлювали думку змусити Відень віддати Холмщину та Підляшшя полякам, щоб використати в майбутньому польсько-українське протистояння для послаблення Польщі й Австрії.

На початку листопада 1917 р. значно погіршилися відносини Відня з УПР. Це було зумовлено, по-перше, посиленням українства в Наддніпрянщині, що становило небезпеку для монархії; по-друге, на той час значно зміцніли наміри Центральної Ради отримати міжнародно-правове визнання; по-третє, Рада визначила свій курс на створення соборної України з включенням Галичини і Холмщини. Саме ці чинники засвідчили Габсбурзькій монархії нереальність розв'язати українське питання. Тому 6 листопада 1917 р. на австро-німецькій урядовій нараді міністр закордонних справ Австро-Угорщини О. Чернін заявив про австро-польську розв'язку. До цього австрійський уряд спонукало рішення Регентської Ради від 5 листопада 1917 р. про персональну унію Австрії та Польського Королівства з включенням до нього всієї Галичини.

9 листопада 1917 р. до Палати послів Державної Ради у Відні внесено українцями, хорватами, словенцями, чехами, німецькими й українськими соціал-демократами і віденськими поступовими послами сім термінових запитів у польській справі. Суть цих запитів зводилася до одного – Центральні держави “торгують живими народами”. На засіданні Народного Комітету УНДП у Львові 10 листопада 1917 р. одноставно було вирішено рішуче опротестувати прилучення Східної Галичини до Польщі, а також зініціювати протестні акції в усіх громадах краю і поінформувати закордонну суспільність про дії австрійського уряду³².

Українські послы австрійського парламенту провели 14–15 листопада 1917 р. нараду, на якій виступили проти об'єднання Польщі та Галичини. “Було вирішено, – писала віденська газета “Fremdenblatt”, – вжити нових заходів для забезпечення

³⁰ Там само.

³¹ Кураєв О. Українська проблема у політиці Берліна... – С. 218.

³² Lozynski M. Die Polen und ukrainische Frage / M. Lozynski. – Wien, 1917. – S. 42.

існування українського народу і захисту його права на вирішення власної долі. Депутати погодилися також боротися у парламенті та поза його межами всіма наявними засобами проти будь-якої спроби включити Галичину до нової Польської держави”³³.

14 листопада 1917 р. Центральна Рада прийняла резолюцію протесту проти включення українських земель до Польщі. У ній відзначалося: по-перше, признати недоступним насильне відривання від території УНР окупованих Центральними державами українських теренів Холмщини, Полісся та Волині; по-друге, звернути увагу міжнародної демократії на рішучий протест демократичних сил Галичини та Буковини проти наміру вирішувати долю вказаних територій всупереч волі населення; по-третє, вжити всіх заходів для того, щоби населенню Австрійської України було дано фактичну можливість вільно висловити свою волю щодо дальшого свого історичного існування³⁴.

Центральна Рада прагнула активізувати процес національної консолідації українства і 13 листопада 1917 р. прийняла резолюцію про проведення плебісциту на теренах з більшістю українського населення, зокрема й на Холмщині, на яку претендували поляки. В той час поновилися дискусії між Австрією та Німеччиною щодо окремого статусу Галичини, який 16 листопада 1917 р. пообіцяв О. Чернін галицьким українцям. Він також інформував німецький уряд про конечну потребу з боку поляків з’ясувати це питання у верхній Палаті парламенту, де українці мали лише двох представників проти 12 польських. Протести українського політикуму проти приєднання українських країв до Польщі спонукали німців до обговорення “особливого статусу” Східної Галичини з галицькими українцями. Так, митрополит А. Шептицький 19 листопада 1917 р. заявив, що “навіть якийсь особливий статус українців у новій Польській державі буде недостатнім для австрійських українців”. Дуже категоричним щодо питання “особливого статусу” був М. Василько. Він наголошував, що, коли Східна Галичина буде включена до Польщі, то австрійським українцям потрібно сподіватися захисту своїх інтересів лише від Антанти³⁵.

Проти “особливого статусу” краю та планів Центральних держав утворити з т. зв. Конгресової Польщі й Галичини окрему Польську державу 3’їзд ширшого Народного Комітету УНДП у Львові 22 листопада 1917 р. прийняв “Всенародний протест”. 3’їзд вважав дії австрійського і німецького урядів щодо приєднання Галицької землі або будь-якої частини України до майбутньої Польської держави найбільшим насильством, проти якого весь український народ буде боротися всіма способами. Учасники з’їзду вимагали здійснення права самовизначення українського народу, домагалися вільної, незалежної України³⁶.

Становище Української парламентної репрезентації в тому часі означив Є. Левицький на засіданні австрійського парламенту 19 грудня 1917 р. у дебатах над справою допущення народів Австрії на мирні переговори. Виступаючи як заступник голови УПР, він заявив, що необхідність прилучення Східної Галичини до УНР – найвищий ідеал української нації. У випадку заключення миру з Росією без будь-яких анексій українські політики вимагали відновлення Галицько-Волинського

³³ Fremdenblatt (Wien). – 1917. – 16 November.

³⁴ Вісник Генерального Секретаріату Української Народної Республіки (Київ). – 1917. – № 3. – С. 3.

³⁵ Кураев О. Українська проблема у політиці Берліна... – С. 219.

³⁶ Левицький К. Історія визвольних змагань... – С. 624–631.

королівства разом з Буковиною та, можливо, й іншими українськими землями у складі Габсбурзької монархії. УПР гостро застерігала проти передачі українських земель майбутній Польській державі. У разі нехтування цього застереження українці вимагали перегляду правового статусу Східної Галичини на міжнародному рівні в дусі права самовизначення³⁷. Погляди, висловлені Є. Левицьким, стали головними у політиці українського парламентаризму до кінця існування Австро-Угорської монархії. У них поєднано українську державницьку традицію і соборність.

Водночас австрійський уряд в особі міністра закордонних справ О. Черніна остаточно відмовився від ідеї утворення українського коронного краю. У грудні 1917 р. він заявив Карлу I, що у випадку поділу Галичини можна позбутися будь-якої підтримки польських депутатів парламенту³⁸.

Зазначимо, що з утворенням у серпні 1917 р. за кордоном Польського Комітету Народового, а у вересні – Регентської Ради, під егідою якої на початку грудня 1917 р. сформовано перший уряд на чолі з Я. Кухаржевським, значно ослабилися позиції Польського Кола як парламентної репрезентації поляків в Австрії. Все ж таки вони мали давню традицію і, найголовніше, національно свідомий народ, який бачив свою кінцеву мету – незалежну Польську державу.

Польське Коло у Відні проводило тоді т. зв. реальну політику, прагнучи будь-якими способами приєднати Галичину до нової Польської держави, а для населення Волині надати право самовизначення. Для цього вони навіть сформувавши делегацію від польського населення з Волині, яка прибула у грудні 1917 р. до Відня. Делегати мали зустріч з керівниками Польського Кола, їх прийняв міністр закордонних справ О. Чернін, якому вони вручили петицію від імені поляків Волині про приєднання краю до Польщі.

Польські політики, аби заручитися підтримкою населення щодо прилучення Галицької та Волинської земель, збирали з цього приводу підписи для проведення референдуму. Робили це вони силами своїх організацій, а також через австрійську жандармерію, оскільки адміністративна влада фактично була в їхніх руках.

На початку грудня 1917 р. поляки всіма способами домагалися участі польської делегації на майбутніх мирних переговорах у Бересті. З цього приводу 9 і 10 грудня перебував у Варшаві І. Дашинський, який висловив позицію Польського Кола про спільне прагнення з Регентською Радою від Центральних держав її участі у мирних переговорах, але за умови, що вона виступить про об'єднання Королівства й Галичини. Задля представництва поляків на мирних переговорах Я. Кухаржевський наприкінці грудня 1917 р. відвідав Берлін і Відень. Однак перебування у Бересті польської делегації не входило в плани Австро-Угорщини та Німеччини, обидва монархи відмовили полякам³⁹.

Підписання 9 лютого 1918 р. у Бересті мирного договору між УНР і державами Почвірного союзу дало можливість приєднати до складу Української держави Холмщину і Підляшшя. Укладено також таємний договір між Австро-Угорщиною та УНР у справі Галичини й Буковини. За ним австрійський уряд зобов'язувався

³⁷ Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920 / М. Лозинський. – Львів, 1922. – С. 23.

³⁸ Кураєв О. Українська проблема у політиці Берліна... – С. 226.

³⁹ Holzer J. Polska w pierwszej wojnie światowej. – S. 296.

найпізніше до 31 липня 1918 р. злучити “в один суцільний коронний край” ті частини Східної Галичини з Буковиною, де переважало українське населення.

По-різному сприйняли умову Берестейського миру українці та поляки. Так, Народний Комітет УНДП у Львові опублікував 9 лютого 1918 р. звернення “До українського народу Галицької землі”, в якому зазначалося, що день підписання мирного договору буде “вічно пам’ятним днем першого самостійного і вільного акту УНР в області міжнародних взаємин. Це акт – мало сказати – історичний; він епохальний в життю цілого українського народу, який піднісся на ступінь державної нації не лише в межах УНР, але й поза ними. Що не сталося би у ближчій чи дальшій будучині, український народ скрізь та всюди може бути спокійним за долю своїх дітей і внуків. Ніяка світова сила не зможе повернути їх в неволю, яка раз узята під ноги!”⁴⁰.

З приводу підписання мирного договору 10 лютого 1918 р. у Львові відбулася велична маніфестація, на якій виступили провідники українського політикуму. Зокрема, К. Левицький підкреслював, що утворення самостійної України означало також призначення права самовизначення українців у Габсбурзькій монархії, тобто утворення з українських земель в Австрії окремої національно-політичної одиниці, в якій здійснилася б ідея української державності⁴¹.

Умови Берестейського миру одноостайно підтримали збори двохсот найвідоміших українських діячів, що відбулися у Львові 5 лютого 1918 р. На зборах схвалено акт про приєднання Холмщини й Підляшшя до України, засуджено безпідставні претензії та посягання поляків на будь-яку частину українських земель і висловлено домагання про поділ Галичини за національними ознаками. “Мир між народами польським і українським, – наголошувало “Українське слово”, – може настати лише тоді, коли край Галичина буде поділений відповідно до національних відносин... і українська територія Габсбурзької монархії зістане уконституйована як окремий державний організм у зв’язку з нею”⁴².

Проти умов Берестейського миру виступили польські професори й доценти Львівського університету, заявивши, що договір – це акт “насильства”, “новий розбір Польщі”. Натомість українські професори аргументували історичні права українців на землі Холмщини і Підляшшя⁴³. Аналогічні перипетії відбувалися між поляками й українцями – членами Тимчасової ради Львова⁴⁴.

Масові маніфестації українців з підтримкою Берестейського мирного договору відбулися по всій Галичині: 21 лютого у Бібрці, Заліщиках (близько 1 тис. учасників), Городку (9 тис. учасників, організатор – посол І. Бачинський), Жовкві, Жовтанцях і Великих Мостах (близько 5 тис. учасників)⁴⁵. 3 березня українським політичним проводом проведено було свято миру та української державності у Перемишлі (25 тис. осіб), Сяноку (14 тис.), Рава-Руській (10–15 тис.), Перемишлянах, Хирові, Бережанах (до 12 тис.), Станіславові (3 тис.)⁴⁶.

⁴⁰ Свобода (Львів). – 1918. – 16 лютого.

⁴¹ Діло. – 1918. – 3 березня.

⁴² Українське слово. – 1918. – 14 лютого.

⁴³ Діло. – 1918. – 21 лютого.

⁴⁴ Українське слово. – 1918. – 21 лютого.

⁴⁵ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). – Ф. 146. – Оп. 4. – Спр. 7159. – Арк. 110–111, 121.

⁴⁶ Там само. – Арк. 161, 169.

На вічі у Дрогобичі, в якому взяло участь 20 тис. людей, виступив лідер соціал-демократів С. Вітик, а у Снятині на народному вічі (20 тис.) промову виголосив письменник В. Стефанік, в якій підкреслив важливість утворення в Австрії окремого “державного організму з Галичини і Буковини”⁴⁷.

Національно-державницьку позицію виявив митрополит А. Шептицький. Знаючи негативну реакцію поляків щодо Берестейського миру, він у своїй промові у лютому 1918 р. у Палаті Панів відстоював право кожного народу на самовизначення на основі етнографічного принципу, подякував австрійському урядові за підтримку українських прагнень у справі Холмщини, висловився за самовизначення Східної Галичини. “Над ним взяла верх політика, а не єпископ”, – зазначали поляки. Митрополит А. Шептицький, єпископи – станіславівський Г. Хомишин та перемишльський Й. Коциловський, звернулися до українців Галичини з пастирським посланням, в якому вони підтримували український народ у змаганнях за свою державність⁴⁸.

Таємний додаток до Берестейського договору щодо утворення українського коронного краю в Австрії дав поштовх до нових політичних дій українців. 24 березня 1918 р. у Львові за участю представників Української парламентської репрезентації та українських послів до Галицького сейму відбулася таємна нарада, на якій обговорювалося питання про “організацію національної оборони”. А 25 березня 1918 р. УПР провела у Львові з’їзд представників чотирьох головних політичних партій, в якому взяли участь 500 осіб. Серед гостей з’їзду був представник УНР генерал Коленко, в особі якого делегати привітали проголошення Української незалежної держави⁴⁹. Під проводом голови українських парламентаристів Ю. Романчука і на пропозицію Є. Петрушевича схвалено резолюції про негайну ратифікацію Берестейського договору, відділення галицьких земель від польських, забезпечення їм національної автономії та політичної рівноправності, а також передачу земель Холмщини і Підляшшя УНР⁵⁰. На з’їзді стверджувалося, що мирна угода 9 лютого 1918 р. є першим етапом здійснення права самовизначення українського народу⁵¹. З’їзд застерігав також австрійську владу від будь-яких половинчастих реформ, які не в змозі розв’язати українське питання в монархії, а також призведуть до дальшого загострення польсько-українських суперечностей. Серед інших важливих справ на з’їзді піднімалося питання щодо організації національних сил для національної оборони. Посол Є. Левицький запропонував утворити міжпартійний орган з представників кожної партії та більших організацій для керівництва дальшої боротьби українців за національне визволення і створити Фонд національної оборони, який перебував би під керівництвом президії УПР. Для його повноцінної діяльності пропонувалося всьому українському населенню робити посильні внески⁵².

⁴⁷ Там само. – Арк. 163, 180.

⁴⁸ *Красівський О.* За українську державу і церкву. Громадська та суспільно-політична діяльність митрополита Андрея Шептицького в 1918–1923 рр. / О. Красівський. – Львів, 1996. – С. 8–9.

⁴⁹ *Литвин М.* Проект “Україна”. Галичина в Українській революції 1917–1921 рр. / М. Литвин. – Харків, 2015. – С. 65.

⁵⁰ Діло. – 1918. – 26 березня.

⁵¹ *Лозинський М.* Уваги про Українську державність / М. Лозинський. – Відень, 1927. – С. 10.

⁵² Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали: у 5 т. – Івано-Франківськ, 2001. – Т. 1. – С. 80–84.

В. Темницький запропонував перетворення Австро-Угорщини на федерацію окремих національних держав, також і Української, до складу якої входили б, крім Галичини та Буковини, ще й Закарпаття. У цій державі український народ повинен стати “повноправним господарем”. Така вимога була значним радикальним кроком вперед у політичних домаганнях українців Наддунайської монархії⁵³.

Українські політичні сили в умовах тодішньої австро-польської адміністрації, дії законів воєнного часу стали рішучіше виступати за вирішення національних та соціальних інтересів свого народу та долі східногалицьких земель.

21 квітня 1918 р. члени президії Українського парламентського представництва під проводом митрополита А. Шептицького, члена Палати Панів, оголосили протест прем'єру Е. Зайдлеру проти наміру уряду отримати прихильність поляків ціною прилучення українського населення Галичини і Холмщини до майбутньої Польщі, яка мала б увійти до федерації з Австрією. Українці прагнули зібрати всі свої землі в одній власній державі.

Таким домаганням українців завзято противилися поляки. Вони називали Берестейський мирний договір між УНР і Почвірним союзом “малозначущим епізодом Першої світової війни”, який, однак, “мав голосний резонанс у польському суспільстві”. Відділення Холмщини від Польського Королівства трактувалося як неповага Центральних держав до польських національних прагнень, а зв'язати долю Польщі з тими державами може принести їй національну поразку⁵⁴.

Зрозуміло, що Берестейський мир завдав полякам сильного удару, зокрема польській великодержавній ідеї. “Не тим боліє польський народ, – підкреслював В. Темницький у статті “Польська трагедія”, – що межа між Україною і Польщею вилучає якесь дрібне число поляків до України, але тим, що кладе хрестик над ягеллонською ідеєю!” Звичайно, ідея великої Польщі в той час, коли всі народи самовизначались, боролися за самостійність і незалежність, виглядала нонсенсом. Але тільки не для поляків, які були виховані на цій ідеї та віддані їй.

В. Темницький наголошував: “... розуміємо трагізм вашого (поляків) теперішнього переживання, бажаємо вам, щоб ця трагедія стала зворотною точкою у вашім національно-політичнім життє. Подайтеся в межі своєї національної території, покиньте мрію про давню ширинь і велич, шукайте сили в глибині свого власного народу й на тім тільки будуйте, а не на чужих, і тоді певно знайдемо себе взаємно. Берестейський мир нехай не буде для вас каменем образи, а для нас дешевим тріумфом, але зробімо його тим, чим по своїй суті повинен нам стати – вихідною точкою того шляху, що одиноко може допровадити до щирого порозуміння між Україною і Польщею”⁵⁵.

Усі польські партії та політичні течії протестували проти Берестейського договору, боячись зазнати звинувачення у національній зраді. Уряд Кухаржевського подав у відставку, австрофільськи налаштовані консерватори у Галичині надіслали цісареві своє визнання, одногосно запротестували Польські Кола у парламентах Берліна та Відня. Регентська Рада у відозві “До польського народу” 13 лютого 1918 р

⁵³ Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права / Б. Тищик. – Львів, 2005. – С. 125.

⁵⁴ Holzer J. Polska w pierwszej wojnie światowej. – S. 296–297.

⁵⁵ Вістник політики, літератури й життя (Відень). – 1918. – № 9. – С. 123.

виступила проти “нового розбору”, відмовлялася його визнавати і затаврувала його як акт перемоги противника”⁵⁶.

“Польський табір, – наголошувало “Діло”, – знову входить у гостру стадію своєї періодичної екзальтації з усіма її звичними, традиційними зверхними бутафоріями: з чорними обвідками на часописах, з повними трагічного жесту заявами, з відкликаними представниками в театрах і кіно та іншими, так добре нам відомими маніфестаціями, до яких цей наділений визначними акторськими здібностями народ готовий кожної хвили”⁵⁷.

12 лютого 1918 р. у Кракові утворено Комітет представників політичних партій, який, по суті, став центральною об’єднувальною інституцією. Він організував акції протесту проти Берестейського трактату. У Польському Королівстві та Галичині прокотилася хвиля протестаційних страйків і маніфестацій. Нелегальне польське видання інформувало, що в Галичині по всіх містах і містечках зривали австрійські герби, а 18 лютого 1918 р. відбувся у краю загальний страйк. У Львові під час демонстрації вбито двох людей і кількох поранено. На похоронах жертв були присутні 100 тис. осіб. Рух протесту охопив також вчителів та учнів початкових і середніх шкіл.

Крім Галичини, демонстрації проти Берестейського договору відбулися у селах Холмщини. Відбувалися сутички з поліцією та військом, унаслідок чого кількадесят осіб вбито і поранено, заарештовано 400 осіб. Підпільний польський “Komunikat” дав такі вказівки для протестувальників: “Головні факти: одно або кількадедний страйк, пасивний опір стосовно бажань, указів і звернень окупаційної влади, протести й зірвання відносин з боку міських рад, сеймиків та інституцій, відмова чиновників виконувати будь-які розпорядження і накази, влаштування колективних демонстрацій, роззброєння жандармів і солдатів”. Бували окремі випадки, що австрійська окупаційна влада пасувала перед демонстрантами, що не виконували службових обов’язків, відмовлялися виконувати накази війська, висланого для придушення виступів”⁵⁸.

Звичайно, що ці польські маніфестації мали політичне значення як для Австрійської держави, так і для українського народу. Польські виступи 18 лютого продемонстрували австрійському урядові, що у найбільшому коронному краї державна влада не австрійська, а суто польська і що всі органи державної влади у вирішальний момент не відгукнуться на заклик Австрійської держави, а підуть за покликом польської національної політики. Державна влада у Галичині перестала бути *de facto* австрійською. Події в Кракові та Львові засвідчили, що Австрія, по суті, формально зреклася своєї державності на користь поляків. До прикладу в Кракові громадську безпеку виконували не державні органи, а тільки польська міська охорона.

Український політичний провід, знаючи про більшовицький терор над українцями в Наддніпрянщині, не хотів допустити польських розправ у краї. Українські політики наголошували, що поляки тільки тоді не виступлять проти українців, коли знатимуть, що українське населення свідоме польської небезпеки і готове дати їй опір.

⁵⁶ *Kumaniecki K.* Odbudowa państowości polskiej. Najważniejsze dokumenty 1912 – styczeń 1924 / K. Kumaniecki. – Warszawa; Kraków, 1924. – S. 113.

⁵⁷ Діло. – 1918. – 12 лютого.

⁵⁸ *Holzer J.* Polska w pierwszej wojnie światowej. – S. 297–298.

“День 18 лютого 1918 р., – підкреслювало “Діло”, – показав всю безсилість Австрії в Галичині. Український народ мусить сам могти відперти польську небезпеку!”⁵⁹.

Як ми вже зазначали, жодна польська політична течія не була зацікавлена у ратифікації Берестейського договору. Польські послы (І. Дашинський, Г. Дембінський) у своїх виступах у віденському парламенті висловлювали протест проти “наміреного пограбування польської землі”, адже Холмщина протягом віків належала безперервно до Польщі і тільки вона має право вирішувати про належність цього краю, а “Берестейський мир, зароджений німецьким мілітаризмом і безсильним лукавством австрійської дипломатії, може створити постійне джерело братовбивчої боротьби між поляками і українцями”. Так, вважали польські послы, потоптано право самовизначення народів: унеможливлено полякам проводити їхню дотеперішню політику в Австрії⁶⁰.

Посол С. Гломбінський трактував Галичину як національно змішану територію. “Українці називають це насильством, – наголошував він у закордонній комісії австрійського парламенту, – щоби Східна Галичина, населення якої є в цілості ані українське, ані польське, була прилучена до Королівства Польського. Але чи не було би це більшим знасилуванням поляків, які становлять 40 % мешканців Східної Галичини, коли їх відтято від зв’язку з цілою Галичиною. Чи не ліпше забезпечити українців якнайбільшою національною автономією, а Галичину залишити такою, якою вона є нині”⁶¹.

Опонуючи польським послам, К. Левицький заявив, що український народ в Австрії не може бути меншістю в Польській державі, а прагне до усунення польського панування. Встановлений мир значно вплине на відносини у Східній Галичині, яка не повинна надалі залишатися в дотеперішній правно-державній формі, тому вихід тільки один – поділ Галичини на українську і польську. “Коли австрійська політика, – підкреслив К. Левицький, – схоче зректися українського народу, то українці бажають собі прилучення до Української Республіки”⁶².

Українські політики постійно наголошували, що переважна більшість галицького представництва в австрійському парламенті – це Польське Коло, а більша частина цього Кола – це послы від українців Галичини і Лемківщини. Тому вони не мали у зв’язку з тодішніми подіями найменшого морального чи політичного права заступати ці краї у Державній Раді, виступати від їхнього імені й робити всілякі перешкоди у здійсненні найелементарніших бажань і потреб переважної більшості українського населення цих теренів. Український політичний провід вважав доцільним позбавити цих галицьких польських послів парламентських мандатів, а згодом усунути відповідну кількість польських урядників з української частини Галичини. Це, на їхню думку, мало стати першим кроком до такого оздоровлення національно-політичних відносин, яке Берестейський акт повинен принести не тільки українській Холмщині, а й українській Галичині. У життєвому інтересі польського народу було якнайскоріше освоїтися з такою історичною необхідністю, що в цілій Європі ліквідувалися національні привілеї панування меншості над чужими

⁵⁹ Діло. – 1918. – 24 лютого.

⁶⁰ Діло. – 1918. – 20 лютого.

⁶¹ Діло. – 1918. – 30 січня.

⁶² Діло. – 1918. – 20 лютого.

більшостями. Принцип панування національної меншості над безправною більшістю з метою насадити їй свою ментальність втратив своє значення щодо України й Польщі, тим більше до польських меншостей на українських землях – будь вони Холмщиною, Волинною чи українською Галичиною. “Чим скоріше прийдуть поляки до самозастанови, – підкреслювали українські політики, – і чим скоріше зрозуміють вони конечність нового часу, тим ліпше для них. Заощадять собі болючих невдач, сконцентрують у собі свої сили і уможливають також українському народові уладити з ними через межу добросусідські відносини”⁶³.

Тож Берестейський мир став переломною віхою в українсько-польських відносинах, а на їхній подальший розвиток все більше впливали події в Наддніпрянщині. “Цим міжнародним актом, – зазначав К. Левицький, – перейшла українська нація у великий період історії: формації української нації..., історія визвольних змагань галицьких українців у цьому часі перестала бути окремим відтинком з широкого фронту життя українського народу, а стала вже нерозлучною частиною нового життя всієї української нації”⁶⁴.

Невдача українських національно-визвольних змагань 1914–1923 рр. призвела до того, що відновлення Української державності відтягнулося на довгі десятиріччя, аж поки українське питання знову не стало важливим чинником міжнародної політики, а його вирішення відбулося тільки у серпні 1991 року.

Ivan Pater. Ukrainians and the Poles in Galychyna (March, 1917 – February, 1918)

Ukrainian-Polish relations in Galychyna in the period of creation of Ukrainian Central till Berestia Peace Treaty are emphasized in the article. Policy of Austrian-Hungarian and German governments concerning solution of Ukrainian and Polish issues, influence of revolutionary events in Naddniproshchyna on activity of Galician fighters for independence are analysed in this article.

Key words: Ukrainians, Polish, Galicia, Berestia Treaty, independence.

⁶³ Там само. – 13 лютого.

⁶⁴ *Левицький К.* Історія визвольних змагань... – С. 771–772.